Ympäristövaliokunta
Heta-Elena Heiskanen,
erityisasiantuntija,
ympäristöministeriö

Ympäristöministeriö kiittää mahdollisuudesta lausua ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta. Ympäristöministeriö näkee hyvänä, että selonteossa on otettu huomioon kestävä kehitys, sekä ilmastonmuutoksen, luonnon monimuotoisuuden ja ympäristön pilaantumisen merkitys perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta.

Selonteossa on tunnistettu, että ilmastonmuutoksen ja luontokadon edetessä sekä ihmisen toiminnasta aihetuvan ympäristön pilaantumisen lisääntyessä perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen edellyttää tieteeseen perustuvia päästöjen rajoittamisesta- sekä sopeutumistoimenpiteitä. Suomella on tavoitteena olla hiilineutraali vuoteen 2035 mennessä ja kansallista ilmastolakia uudistetaan tavoitteen mukaiseksi. Suomi on laatinut lukuisia erilaisia kansallisia ja sektorikohtaisia ilmastosuunnitelmia sekä ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi että siihen sopeutumiseksi. Ilmastonmuutoksen kielteiset vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiselle on yhä paremmin tiedostettu kansainvälisesti ja kotimaassa. Ilmastonmuutosta hillitsevät toimet ja sen vaikutuksiin varautumista koskevat toimet tulisikin olla läpileikkaava osa Suomen kansainvälistä toimintaa.

YK:n eri ihmisoikeusmekanismit ovat jo pitkään katsoneet, että ilmastonmuutos ja muut ympäristön tilaa heikentävät ilmiöt vaarantavat perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.[1] Ilmastonmuutos tai muut ympäristörelevantit ihmisoikeustulokulmat eivät kytkeydy ainoastaan kolmannen sukupolven oikeuksiin, vaan palautuvat perustavalla tavalla yksilön oikeuksien turvaamiseen. Ihmisoikeuksia ja ympäristöä käsittelevä YK:n erityisraportoija määrittelee oikeuden terveelliseen ympäristöön perusoikeudeksi, joka koostuu menettelyllisistä ja aineellisista tekijöistä. Menettelyllisiä tekijöitä ovat tiedonsaanti, julkinen osallistuminen ja oikeussuojan saatavuus, kun taas aineellisiin tekijöihin lukeutuu kuusi osatekijää: 1) oikeus hengittää puhdasta ja terveellistä ilmaa, 2) oikeus puhtaaseen veteen ja sanitaatioon, 3) oikeus terveelliseen ja kestävään ravintoon, 4) oikeus terveisiin ekosysteemeihin ja biologiseen monimuotoisuuteen, 5) oikeus myrkyttömään ympäristöön ja 6) oikeus turvalliseen ilmastoon.[2]

Ilmastonmuutos, luontokato ja ympäristön pilaantuminen sekä ilmastonmuutoksen hillintä- ja sopeutumistoimenpiteiden seuraukset koskettavat tulevia sukupolvia sekä lapsia ja nuoria ajallisesti pisimpään. Selonteossa on myös tunnustettu nuorten aktiivisuus. Samoin etenkin pienet lapset ovat haavoittuvia sään ääri-ilmiöille, kuten pitkille helteille. Ilmastonmuutos on lisännyt tutkimusten mukaan myös lasten ja nuorten mielenterveysongelmia, kuten ahdistusta. Ilmastonmuutoksella ja luontokadolla on kielteisiä vaikutuksia myös kulttuurioikeuksien toteutumiseen, etenkin alkuperäiskansaan kuuluvilla lapsilla ja nuorilla. Selonteossa olisi voitu huomioida lapsivaikutuksia nykyistä vahvemmin. Paikoittain luontokato ja

[1] 2008: Human Rights Council resolutions 7/23, 10/4, 18/22, 26/27, 29/15, 32/33, 35/20 and 38/4., 2014: Mapping report 2016: Climate Change A/HRC/31/52, 2017: Analytical study on the relationship between climate change and the full and effective enjoyment of the rights of the child - Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, UN Doc. A/HRC/35/13, 2018: CESCR Statement on Climate Change and the ICESCR, 2019: Report of the Special Rapporteur on human rights and the environment: Safe climate A/74/161, 2019: Report of the Special Rapporteur on extreme poverty and human rights on climate change and poverty, A/HRC/41/39, Joint Statement on "Human Rights and Climate Change by five human rights supervisory organs: 16.9.2019: https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24998&LangID=E

[2] Right to a healthy environment: good practices, https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/32450/RHE.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Safe Climate: Report of the Special Rapporteur on Human Rights and the Environment: A/74/161

ilmastonmuutos lisää esimerkiksi puhtaan veden saatavuuden vaikeutumista, tulvien lisääntymistä ja metsäpalojen syttymisen todennäköisyyttä.

Ilmastonmuutos **ja luontokato** sekä **(elin)ympäristön pilaantuminen** koettelevat voimakkaimmin niitä, joilla on jo lähtökohtaisesti huonommat mahdollisuudet sopeutua sääilmiöiden ja luontokadon aiheuttamiin muutoksiin ja epävakauksiin. Pitkäaikaisimmat vaikutukset kohdistuvat naisiin, lapsiin ja tuleviin sukupolviin. Suomi painottaa yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa vahvistavia toimia osana kestävää kehitystä ja tehokasta **ympäristöpolitiikkaa**.

Perus- ja ihmisoikeuksien osalta valtiolla on positiivisia toimintavelvoitteita, jotka tarkoittavat valtion aktiivista velvollisuutta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tarkastellut positiivisia toimintavelvoitteita oikeuskäytännössään myös ympäristöliitännäisissä tilanteissa (EIT, *Budayeva ja muut v. Venäjä*, 20.3.2008, kohdat 101, 117, 132, 163), kun se on käsitellyt muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvattuja oikeuksia, kuten omaisuudensuojaa, oikeutta elämään sekä oikeutta nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta. Näihin valtion velvoitteisiin lukeutuu muun muassa ympäristövaikutusten arviointi, riittävän lainsäädännön turvaaminen ja viranomaisvalvonta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on edellyttänyt, että julkisen vallan käyttäjät tekevät riittävät riski- ja ympäristövaikutusten arvioinnit (EIT, *Giacomelli v. Italia*, 2.11.2006, kohta 89), sääntelevät teollisuutta (EIT, *Tătar v. Romania*, 27.1.2009, kohta 88) ja varmistavat riittävät evakuointi- ja varoitusprosessit. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut lisäksi, että ympäristön suojeleminen on sellainen oikeutettu etu, jolla voidaan oikeuttaa tiettyjä rajoituksia oikeuteen nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta (*Chapman v. Yhdistynyt kuningaskunta* [GC], nro 27238/95, § 82, ECHR 2001-I) tai omaisuudensuojaa (*Brosset-Triboulet ja muut v. Ranska* [GC], nro 34078/02, § 87, 29.3.2010; *Depalle v. Ranska* [GC], nro 34044/02, § 84, ECHR 2010). Suomi on uudistamassa ilmastolain lisäksi mm. luonnonsuojelulakia ja maankäyttö- ja rakennuslakia, joissa myös ilmastoasiat on otettu vahvemmin huomioon. Lisäksi hallitusohjelma linjaa, että jokaisesta laista tulee tehdä ilmastovaikutusten arviointi, jonka tueksi on kehitetty uusi opas. Samoin ympäristölainsäädännöstä tulee tehdä perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia, josta on myös ohjeistusta.

Myös YK:n sopimusvalvontaelimet ovat ottaneet käsittelyyn ilmastoa ja muita ympäristöasioita koskevia valituksia. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella on myös laajasti vakiintunut ympäristöä koskeva oikeuskäytäntö, joka luo vähimmäisstandarditason, joka tulee huomioida julkisen vallan toiminnassa ja kotimaisten perusoikeuksien sisällön tulkinnassa[3]. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa ei ole vielä ilmastoa koskevaa oikeuskäytäntöä, mutta vireillä on esimerkiksi tapaus, jossa portugalilaiset lapset ja nuoret ovat tehneet valituksen riittämättömistä ilmastotoimista 33 sopimusvaltiota vastaan, mukaan lukien Suomea.

EU:n ilmastosääntelyn mukaan ilmastopolitiikassa on huomioitava oikeudenmukainen siirtymä (just transition), joka osaltaan kytkeytyy sosiaalisen oikeudenmukaisuuden turvaamiseen. Oikeudenmukaisen siirtymän kysymyksiä valmistellaan EU:n ilmastopolitiikassa vahvasti. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus liittyy kestävän kehityksen (ml. Agenda 2030-tavoitteet) ajatukseen siitä, että eri toimien hyväksyttävyyttä tulee

[3] Heiskanen, Towards Greener Human Rights Protection : Rewriting the Environmental Case Law of the European Court of Human Rights, 2018

tarkastella niin ympäristönäkökulmasta, taloudellisesta, kulttuurisesta kuin sosiaalisesta näkökulmasta. Ympäristö ihmisoikeutena on keskeinen osa kestävän kehityksen toimeenpanoa.

Suomi edistää aktiivisesti Pariisin ilmastosopimuksen, YK:n biodiversiteettisopimuksen sekä useiden muiden kansainvälisten ympäristösopimusten toimeenpanoa kotimaassa ja kannustaa sekä tukee muita valtioita toimeenpanossa. Edistämällä Pariisin sopimuksen ja muiden kansainvälisten ympäristösopimusten tavoitteiden toteutumista, voidaan myös parantaa edellytyksiä perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen. Hallitustenvälisen ilmastonmuutospaneeli IPCC:n raporttien mukaan sopimusvaltiot eivät ole saavuttamassa Pariisin ilmastosopimuksen tavoitteita, ja näin ollen on syytä yhä vahvistaa Suomen ja EU:n panostuksia kansainvälisen ilmastopolitiikan edistämiseksi.

Ympäristöministeriö katsoo, että ihmisoikeusselonteon jalkauttaminen tulee jatkossa edellyttämään konkreettisten toimenpiteiden esittämistä siitä, kuinka Suomi edistää kansainvälisesti ja kotimaassa perus- ja ihmisoikeuksien turvaamista ilmastonmuutoksen vaikutuksilta, luontokadon ja elinympäristöjen pilaantumisen sekä ennaltaehkäisee ilmastonmuutoksen vaikutuksia hillintä- ja sopeutumispolitiikalla. Tässä esimerkinomaisia toimia jalkauttamisen näkökulmasta:

- Ilmastonmuutoksen hillintä- ja sopeutumisnäkökulma luontokadon torjunta ja elinympäristöjen pilaantumisen ehkäiseminen sekä ekosysteemipalveluiden turvaaminen tulee valtavirtaistaa osaksi kaikkea Suomen ihmisoikeuspolitiikkaa. Suomi vaikuttaa osana EU:ta siihen, että ilmastonmuutoksen hillintä ja siihen sopeutuminen, luonnon monimuotoisuuden turvaaminen ml. alkuperäiskansojen perinteinen tieto huomioidaan ihmisoikeusinstrumenttien kehittämisessä ja soveltamisessa.
- Varmistetaan ihmisoikeuksien valtavirtaistaminen kotimaisessa ja kansainvälisessä ilmasto- ja biodiversiteettipolitiikan valmistelussa, mukaan lukien muutoksenhakuoikeudet.
- Ilmastonmuutoksen hillintä- ja sopeutumisnäkökulma ml. luonnon monimuotoisuuden turvaaminen tulee sisällyttää kaikkiin Suomen rahoittamiin kehitysyhteistyöprojekteihin.
- Järjestetään koulutusta erityisesti kotimaisen ja kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan valmistelijoille luontokadon ja ilmastonmuutoksen ja sen seurausten sekä ilmastopolitiikan kytköksistä ihmisoikeuksiin.
- Ympäristöä ja ihmisoikeuksia koskevan YK:n erityisraportoijan mandaatti ja toimintamahdollisuudet tulee turvata. Suomi on mukana vahvistamassa erityisraportoijan toimintaedellytyksiä.
- Suomi edistää kansainvälisen, ml. EU:n lisärahoituksen kohdentumista sellaisiin toimiin, jotka edistävät sekä ihmisoikeuksia että hyvän ympäristön tilan ja ilmastonmuutoksen hillintää ja siihen sopeutumista
- Suomi edistää aktiivisesti vammaisten henkilöiden, naisten, alkuperäiskansojen, lasten ja nuorten sekä muiden ilmastonmuutokselle haavoittuvien ryhmien osallistumista ilmasto- ja biodiversiteettipäätöksentekoon
- Vahvistetaan kotimaisten ihmisoikeustoimijoiden, kuten Ihmisoikeuskeskuksen, resursseja liittyen ilmastonmuutokseen, luontokadon torjuntaan ja elinympäristöjen pilaantumisen ehkäisemiseen ja ihmisoikeuksien valtavirtaistamiseen, ml. tulevien sukupolvien oikeudet

- On tärkeää, että ympäristöperusoikeuden toteutuminen huomioidaan myös Suomen omassa lainsäädännössä ja lainsäädäntöuudistuksissa läpileikkaavasti.

Ympäristöministeriö pitää tärkeänä, että selonteossa painotetaan ympäristödemokratian vahvistamista. Keskeisenä asiana on myös riittävä resurssointi ja toimijoiden välinen jatkuva dialogi ja yhteistyö. Yleisön tiedonsaanti-, muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeus sekä oikeus osallistua päätöksentekoon ympäristöasioissa on ympäristöihmisoikeuden toteutumisen edellytys. Suomi kanssasuositti lokakuussa

2021 YK:n ihmisoikeusneuvoston päätöslauselmaa, jossa tunnustettiin oikeus puhtaaseen, terveeseen ja kestävään ympäristöön ihmisoikeutena.